

Posudek bakalářské práce

Michaela Rusová, *Všem na očích. Etnografie náměstí na malém městě*, 2020, FHS UK, Studium humanitní vzdělanosti, 83 stran včetně příloh, vedoucí práce Mgr, Hedvika Novotná, Ph.D.

Michaela Rusová si pro svou bakalářskou práci vybrala téma každodenního života, jednání a praktik obyvatel ve fyzickém a materiálním prostředí centrálního náměstí malého města, konkrétně Komenského náměstí v Novém Strašecí ve Středočeském kraji. Jedná se o zajímavou etnografii s potenciálem prohloubit sociálněvědní znalost v oblasti (re)produkce městského prostoru. S využitím zúčastněného pozorování, polo-strukturovaných rozhovorů, obsahové analýzy mediálních výstupů i archivních materiálů se autorka pokusila zanalyzovat režimy a kategorie, které (re)konfigurují povahu tohoto veřejného prostoru.

Z formálního hlediska se jedná o čtivý text, s minimem gramatických chyb. Tato kvalita je bohužel mírně snížena tím, že zejména v empirické části textu přibývá překlepů, či celých vět, které jsou těžko srozumitelné – pravděpodobně kvůli chybně provedené revizi textu v režimu oprav (např. s. 34 druhý odstavec; pátá věta, s. 55 první odstavec pátá věta, s. 70, druhý odstavec třetí věta). Teoretická, metodologická i empirická literatura a data jsou citována v souladu s akademickými standardy. Veškerá literatura je odkazována správně vzhledem ke zvolenému citačnímu úzu (jak v textu, tak v závěrečném seznamu zdrojů). Z formálního hlediska se tedy celkově jedná o práci nadprůměrnou.

Práce se opírá o kvalitativní metody výzkumu. Jejích výběr a etické aspekty takového přístupu k výzkumnému terénu autorka přiléhavě popisuje v samostatné kapitole. Na této pasáži textu je vidět, že autorka pečlivě promýšlela, svůj vztah a přístup k terénu, z čehož resultoval i vhodně zvolený výběr metod opřený o triangulaci dat (pozorování, rozhovory, textové materiály) a reflektování vlastní pozice v terénu Nového Strašecí, kde autorka vyrůstala a stále se sem vrací. V kontextu bakalářských prací v oboru sociální antropologie si tak autorka poměrně důsledným analytickým a reflexivně-etickým přístupem připravila pole pro adekvátní nastavení výzkumných otázek i logickou strukturu a obsah empirické části.

Příhodný metodologický přístup je v předkládané práci zesílen podobně obratnou prací s teoretickou literaturou. Michaela si pro zkoumání náměstí vybrala především teoretické přístupy týkající se (re)produkce prostoru, materiální kultury domova/identity i disciplinace a konstrukce normativity ve veřejném prostoru. Samotná teoretická „páteř“ práce se rozvíjí kolem koncepce sociální produkovanosti prostoru z pera Henri Lefebvra (1991). V kontextu triangulace dat, nemohla autorka zvolit lépe, neboť Lefebvroy tři sféry konstituce prostoru: *spatial practise, representations of space, representational space* (s. 11) potenciál tří hlavních zdrojů vytváření dat prakticky dokonale překrývají a naplňují. Autorčiny teoretické vhledy jsou situačně doplňovány vhodnými kontextualizujícími referencemi: k Foucaultovu uvažování o disciplinačních aspektech fungování městských prostorů či Millerovu přístupu k hmotnému světu a fyzickému prostoru jako k neopomenutelné sféře materiální kultury (non-human prvky veřejného prostoru jako aktéři). Pokud je možno teoretické části něco vytknout, pak je to absence odkazů na literaturu, která se váže k tzv. prostorovému obratu v sociálních vědách (např. Soja 1989, Holston 1989, či v podstatě jakákoli publikace americké

antropoložky Sethy Low). Tyto zdroje totiž myšlenku sociální produkovanosti prostoru posouvají ještě dál na jak teoreticky, tak empiricky.

V souladu se záměrem práce autorka postupuje i v empirické části. Nejdříve představuje fyzické a materiální aspekty náměstí i kontexty orientace aktérů v jeho fyzickém prostoru (nahore/dole; úhlopříčný koridor, stromy) apod. Následují hlavní tři empirické kapitoly: Náměstí reprezentativní, Náměstí sváteční a Náměstí všednodenní. Především na nich se ukazuje, že (re)produkce prostoru je všeobecně těžké kategorizovat, neboť se neustále prolínají a vytváří spíše brikoláž rozpínající se napříč časoprostorem. Autorka si je toho ale vědoma a proto se jí daří vytvořit poměrně celistvý obraz (re)produkce prostoru náměstí. Tento obraz je etnograficky nejen obsažný ale především analyticky uvěřitelný.

Abych však jen nechválil, v empirické části jsou také největší slabiny textu. Předně se jen velmi málo dozvídáme o sociálním zázemí a životních drahách jednotlivých aktérů. Vzhledem k tématu asi není nutné uvažovat o nějaké hlubší pasportizaci. O informátorech a informátorkách se ale čtenář rozhodně mohl dozvědět více přímo v textu u jednotlivých citací a analytických komentářů. Pak by bylo možné zkusit hlouběji zanalyzovat „proč“ informátoři a informátorky říkají to, co říkají.

Další slabiny vyplývají z faktu, že si Michaela zvolila v teoretické a metodologické části (na poměry bakalářských prací) velmi složitý úkol: zachytit dynamiku vytváření a přetváření prostoru. Autorka například v kapitole o reprezentacích vymezuje reprezentace *obecné* a *konkrétní*. To má určitou logiku, není však nijak hlouběji definováno, proč toto rozlišení používá, tedy jestli tato dichotomie má pro analytickou práci nějaké další implikace (s. 34).

V některých dalších pasážích (3.3 Náměstí sváteční a 3.4 Náměstí všednodenní) je s pojmem reprezentace prostoru operováno poněkud nejasně. Například se tak děje ve chvíli, kdy autorka popisuje normativní projevy disciplinace (řády, vyhlášky, proměna náměstí během svátečních událostí). Z analytického hlediska jsou tyto normativní rámce autorkou správně popisovány jako projev Lefebvrových prostorových praktik. V textu se ale zároveň dočítáme, že „*město je zřizovatelem prostorových reprezentací*“ pro úpravu lokálního režimu během svátečních či mimořádných událostí (s. 62), což může být zčásti pravda, nicméně v kontextu, ve kterém je tento slovní obrat použit se nejedná jen o zřizování ale spíše o definování a prosazování – a proto máme co do činění především s praktikami, neboť specifický řád uplatňovaný během trhů má svá jasná a aktivně prosazovaná a víceméně dodržovaná pravidla, která se projevují fyzickou rekonfigurací prostoru. Pokud bychom v tomto případě přemýšleli o prostorových reprezentacích: tedy o představách, obrazech či koncepcích prostoru bylo by příležitost více osvětlit, co jimi v tomto kontextu autorka myslí – je to rozhodnutí městské rady; rozhodnutí dopravního či majetkového odboru o zvláštním užívání komunikaci či záboru; nákres upravené konfigurace náměstí během festivit; zákon; či nějaká normativní vyhláška? Pro takové situace by přitom mohlo být vhodné využít perspektivu Michela De Certeau (1984), který by podobné normy a aktivity považoval za projev prostorových strategií, tedy systematizovaných snah institucí a oficiálních aktérů i institucí nějakým způsobem tento prostor regulovat či ovládat.

Srozumitelnost textu bohužel mírně upadá s pozdějšími pasážemi textu. Těžko srozumitelné věty se často váží ke snaze analyticky zhodnotit myšlenky Michela Foucaulta. V závěrečných kapitolách značně přibývá překlepů a nesrozumitelných vět, např. „*Obyvatelé jsou v interakci s prostorem náměstí předměty upravování sociokulturních institucí, které na lidská těla působí s cílem disciplinovat je*“ (s. 75). Analytická práce s koncepty normativity a disciplinace se tak jeví jako nejslabší místo předkládané bakalářské práce.

Některé zajímavé pasáže, zejména ty o plánovaných rekonstrukcích náměstí, o protestech proti kácení lip na náměstí či incident kolem zvandalizované a následně odstraněné sochy rudoarmějce by dle mého názoru bylo vhodné analyticky rozvést v kontextu tzv. *contested space* (Low a Zuniga 2007) – s ním spojená perspektiva „vybojovávání“ a „zpochybňování“ funkce, role, účelu i historie i paměti prostoru by tak mohla být obohacena o méně viditelné mocenské (kolektivní i individuální) vztahy. Náměstí ve městech o velikosti Nového Stašecí mají totiž silně dostřednou tendenci. Stávají se scénou každodennosti, společenským „sálem“ a situačně i „bojištěm“, na kterém je znovu a znovu vyjednávána povaha města, napříč jeho minulostí, současností i projekcemi do budoucnosti. V tomto kontextu se až nápadně nabízí pro případné budoucí autorčino bádání o podobných prostorech využití konceptu města jako palimpsestu (Huyssen 2004). Náměstí totiž vystupuje, jako neustále přepisovaný text: místa, které má mnoho viditelných i skrytých vrstev, z jehož podoby lze odečítat vztah a provázanost místních sociálních, materiálních i politických vztahů v kontextu lokálních i globálních dějin.

Popsané nedostatky nijak nenarušují výpovědní hodnotu textu a skutečnost, že Michaela Rusová odvedla na poměry bakalářských prací využívajících etnografické prizma skutečně nadprůměrně kvalitní práci. Jinými slovy, autorka prokázala, že si během studia osvojila bazální akademické schopnosti a umí je aplikovat v praxi.

Práci Michaely Rusové doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení těsně pod hranicí známky výborně (zhruba 1.3). Výsledné hodnocení však samozřejmě závisí na autorčině výkonu během obhajoby.

V Praze dne 16. 6. 2020

Michal Lehečka